כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת שלח ■ שבת מברכים ■ כ' סיון ה'תשע"ג ■ 29.05.2013 ■ גליון מס' 225

תפוצה לכל קהילות ישראל

ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם

/ הרב יעקב הלוי פילבר

אין לך אומה שהציבה את הלימוד וההשכלה בראש חובותיו של האדם כמו עם ישראל, "כל איש מישראל - כותב הרמב"ם - חייב בתלמוד תורה, בין עני ובין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כוחו. אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: 'והגית בו יומם ולילה'." ועם זאת הציבה התורה גבולות לסקרנותו של האדם כמו האיסור המפורש בתורה שלא לתור אחרי הלב והעין, איסור המציב מגבלות לסקרנות האדם, דבר שאינו מקובל בעולמנו המודרני, וצריכים אנו לברר לעצמנו מה הם גבולות המותר והאסור.

בהקדמתו ל'שיר השירים' (עולת ראיה ח"ב עמ' ג') כותב הראי"ה קוק כי תפקיד הספרות הוא "להוציא אל הפועל את כל המושגים הרוחניים המוטבעים בעומק הנפש האנושית", והמשימה הזו כה כוללת עד ש"כל זמן שחסר גם שרטוט אחד הגנוז בעומק הנפש שלא יצא אל הפועל, עוד יש חובה על עבודת האומנות להוציאו". הגדרתו זו של הראי"ה לכאורה אינה מותירה תחום או נושא בחיי האדם שהספרות יכולה להתעלם מהם, על כן בהמשך דבריו מסייג הראי"ה את תחומי היצירה הספרותית: "מובן הדבר שרק אותם האוצרות שבהיפתחם הם מבסמים את אויר המציאות טוב ויפה לפתח". מכלל הן אנו שומעים לאו, שאותם הדברים המעכירים את אויר המציאות יש לגנוז ולהצניע, כמובן שהגבלה הזו אינה מקובלת בחברה המודרנית העכשווית אשר אימצה לעצמה את התפיסה המתירנית שרוממות 'חופש הביטוי' בגרונם, ועל המקרים שהחופש המופרז גורם לתוצאות שליליות היא מגוננת בטענה המתחסדת של 'זכות הציבור לדעת', ולפי טענתם זו אין להציב כמעט כל מגבלה בפני היצירה הספרותית או האומנותית, כל סופר או אומן רשאי להציג ברבים כל דבר העולה על רוחו, בין אם דבריו הם של טעם או חלילה דברי זוהמא, ולקורא הבוגר נשארה הבחירה להחליט לעצמו מה לקרוא ולראות ומה לדחות, זוהי הגישה המאפיינת את תרבות המערב.

ואילו התפיסה האמונית סוברת אחרת, כמו שאסור לדחוס לסביבתו הפיזית של האדם חומרים רעילים המסכנים את קיומו הפיזי של האדם, כך יש לכל אדם להיזהר שלא ימלא את חללו של עולמנו ברעלים רוחניים?מוסריים, העלולים לסכן את עולמו הרוחני?מוסרי של האדם. הטיב לתאר את ההרעלה שיש באומנות קלוקלת דווקא חיים נחמן ביאליק במאמרו "האמנות הטהורה" בו כתב: "עוד לפני אלפי שנים הקים לו העם הזה מתוך איכריו ורועיו ונוקדיו ובולסי שיקמיו - גם מחוקקים וגם נביאים וגם משוררים... בואו לתיאטרונים ולכל בתי המחזה בכרך וראו במה מפרנסים שם את הקהל הגדול והרב? - והוא מוסיף וכותב - לעומת פינה אחת של אמנות טהורה - אם יש כזאת - ימצאו המוני העם על כל מדרך כף רגל בתי?מחזה למאות, שאין אתה יודע מה הם: בתי מרזח? בתי קלון? מערות פריצים? ערב ערב ינהרו שמה אנשים לאלפים, זקנים, צעירים, עלמות, ילדים, וטבלו שם את בשרם ואת נפשם ביורות של טומאה רותחת וטמאו לנצח את מוחם ואת לבם, את עיניהם ואת אזניהם, את רוח פיהם ונשמת אפם... זיווג שנועד בכוונה לטמא ולטמטם את כל חמשת החושים בבת?אחת, כדי שאדם הבא שמה פעם אחת יצא משם 'בהמה' לעולם." את הדברים הללו כתב חיים נחמן ביאליק בשנת תר"פ (1920) מאז כמובן המצב נעשה גרוע יותר - וכדי להרחיק אותנו מהתוצאות שמציין המשורר, הזהירה אותנו התורה: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם".

■

■ עוד בעיתון ■

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

זרע הפורענות
מילת המפתח להבנת התהליך של זוועות השואה היא: דעת-הקהל. אלימות כשלעצמה, ללא קונצנזוס ותמיכה של ההמונים...
המשך בעמ' 2

שו"ת קיץ
שאלה: אני אלמן שגר לבדי ואני מסופק איך להתנהג בהדלקת נרות שבת כשאני מעוניין לקבל את השבת מוקדם?...
המשך בעמ' 5

סיפור לשבת
הרה"ק רבי לייב שרה'ס זי"ע
הרה"ק רבי יעקב שמשון משפיטובקה זי"ע שאל פעם את הרה"ק רבי לייב שרה'ס זי"ע...

הרה"ק רבי זאב וולף מטשרנא-אוסטראה זי"ע
הרה"ק רבי זאב וולף מטשרנא-אוסטראה זי"ע נהג לישון כשעיניו פקוחות. וקרה שהגבאי הבחין...
המשך בעמ' 4

שביבים
■ רפורמה רפורמית
■ הארכיאולוגיה שהמדענים לא רוצים שתכירו
המשך בעמ' 5

באחרונה נרשמה עלייה משמעותית באירועים האנטישמיים באירופה. (מן העתונות)

זרע הפורענות

/ משה מאלר*

המאבק של עשו ביעקב - מאבקה של האנטישמיות ביהדות

מילת המפתח להבנת התהליך של זוועות השואה היא: **דעת-הקהל**.

אלימות כשלעצמה, ללא קונצנזוס ותמיכה של ההמונים, לא היה די בה כדי להביא לכל אותו חורבן איום. שורשי הרוע מצויים, אמנם, באדם מיום היוולדו: "יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו"[1]. מחקריהם של מילגרם וזימברדו[2] מוכיחים שיסודות הרוע שקיימים בכל אדם באשר הוא עלולים להוביל לתוצאות הרסניות של אכזריות והתעללות בזולת. ברם, אין בכך כשלעצמו כדי לאפשר את כל מה שאירע בשואה. הרוע שבאדם עלול להופכו, לכל היותר, לרוצח סדרתי, וגם זה נורא כשלעצמו. על מנת שיתרחש פוגרום, על מנת שיארע טבח המונים, ובמיוחד על מנת שתהיה שואה, לא די ביסודות האלימים הקיימים באדם היחיד כפרט. לשם כך יש צורך בגיבוש דעת-קהל, בתמיכה של הציבור הרחב - אם בתמיכה פעילה ונלהבת ואם בהסכמה שבשתיקה ובהבלגה. היטלר לא עלה לשלטון בגרמניה מעצמו. לא יחידים מטורפים הם שהעלוהו לשלטון. הוא לא פעל בחלל ריק. הוא זכה בתמיכה המונית, היה לו גב מהעם[3]. הוא ניזון מהם כשם שהם ניזונו ממנו. את זוועות השואה לא ביצעו יחידים מטורפים. דעת הקהל הוכשרה לקראתן במשך שנים קודם לכן. שטיפת-המוח והתעמולה הן אשר שיחקו כאן תפקיד מכריע וגורלי. לא בכדי, הבנת האנטישמיות ושורשיה של שנאת ישראל היא התנאי המוקדם להבנת כל אשר אירע לעַמֵנוּ בשואה.

בתורה מסופר אודות המאבק בין יעקב לעשו על הבכורה[4], וכבר העידו חז"ל כי מעשה אבות סימן לבנים[5]. אותו מאבק על בכורה לא היה מאבק "אישי" בלבד, בין יעקב האיש לבין עשו אחיו, אלא מאבק נצחי, לדורות, בין היהדות לבין הנצרות, בין עם ישראל לעמי אדום, הם הרומאים, לאחריהם המדינות בהן שלטה הכנסייה הנוצרית ולאחריהן הנאציזם.

התורה מספרת לנו את הסיפור האמיתי אודות המאבק על הבכורה, שהרי תורתנו תורת אמת היא. בתורה גם מסופרת האמת אודות מהותו של יעקב (עם ישראל) ועשו (עמי אדום, הנוצרים): "וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים[6]". ופירש רש"י: איש שדה" - כמשמעו אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות, זו היא תמצית מהותו של עשו. ויעקב, לעומת זאת, "איש תם", במובן של העדר הסילוף והרמייה כתכונת נפש.

ואולם, גם עֵשָׂו סיפר סיפור לבניו, בגירסת השקר, כמובן. מהי הגירסה השקרית של צאצאי-עשו בנוגע לאיש היער וליושב האהלים?

"העם הגרמני שייך למשפחת העמים האריים (...) מקור מחצבתה של משפחת עמים זו הוא בהרי אירן[7], ומשם התפשטה מצד אחד לכיוון הודו ומצד שני על-פני כל אירופה כמעט (...) המלה 'ארי' נלקחה מהמלה היוונית אריקסטו, שפירושה 'הטובים ביותר'. ובאמת, הודות לתכונותיה הגופניות והרוחניות עומדת משפחת-עמים זו בפיסגת המין האנושי (...)

במאמר זה נמקד את תשומת לבנו באופיו של העם הגרמני. על-מנת להבינו נכונה, עלינו לזהות את הסביבה שבה החל עם זה את התפתחותו. היה זה יער העד, על כל הסכנות הצפונות בו. בשום מקום לא יכול היה להתפתח עם נועז ואמיץ יותר. נוכחותה המתמדת של הסכנה והצורך להיות נכון בכל רגע למאבק על החיים והמוות, פיתחו בו טבע אמיץ ונועז, שעבר בירושה מדור לדור. הפחד מפני סכנות חיצוניות היה זר לעם הגרמני בכל הזמנים. השקט החגיגי של היער הישרה על העם הגרמני חלומות מָטַאפִיזיים, שבהם ניתק את עצמו מדאגות השעה והרגיל את עצמו שלא לראות בישות החומרית את העיקר (...)

כאשר נאלץ הגרמני לצאת לקרב הגורלי על מולדתו, לא יהסס לשרוף את ביתו ומשקו, ובשעת הצורך גם את יערותיו. חזונו יהיה אז בהיר. והיה אם ניצתה האש הטבטונית בכל עוצמתה, לא ישקוט הגרמני ולא ינוח עד אם יפלו אויביו מובסים לרגליו (...)

מולדתו של העם השֶׂמִי הוא במסופוטמיה. הוא כולל את האשורים, הבבלים, הפיניקים, הערבים והנחותים שבהם - היהודים - שהוגלו תמיד על-ידי כל האחרים. תאור אופיו של העם השֶׂמִי מתייחס לאחרונים בלבד. בזמן שהעם הגרמני העביר את זמנו בחלומות על היערות האפלים, צמחו השמים בסביבה שונה לגמרי: מקור מחצבתם שומם וקרח ואין בו עץ או צמחיית פרא. בכל רגע יכול היה היהודי לשלוח את מבטו לכלל הכיוונים ולראות את הקרוב והרחוק באותה מידה של חדות. הצפייה למרחק היתה נחוצה על מנת לגלות את האויבים בזמן. על חדות-עין זו שמרו היהודים עד עצם היום הזה. מבחינה זו בלבד עולים הם על הגרמנים

---

1 - בראשית ח, כא.

2 - סטנלי מילגרם ופיליפ זימברדו, פסיכולוג וסוציולוג, הוכיחו במחקריהם את מימדי הציות לסמכות. תוצאות מחקריהם הדהימו את העולם בכל הנוגע לשורשי הרוע שבאדם.

3 - מובן, שכך הוא בין למוטב ובין לטב. גם לאידך גיסא, זקוק המנהיג לתמיכת העם, ואף על גדול המנהיגים שבעולם נאמר שהיה זקוק ל"גיבוי" של העם. הרב רפאל אויערבך שליט"א האירני בעניין זה והיפנה אותי לדברי ה'שפת אמת' (פ' זכור, על המשנה סוף ר"ה): כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה היו מתגברין, דקאי על ידיו של משה (ולא על ישראל). מכאן, שהמנהיג יכול להחזיק ידיו למעלה אם וכאשר מביט אליו העם בהערכה.

4 - פרשת תולדות (בראשית כה, כג) "שְׁנֵי גֹיִם בְּבִטְנֵךְ, וּשְׁנֵי לְאֻמִּים, מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ; וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ, וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר".

5 - עיין בפירוש הרמב"ן לבראשית י"ב, ו'.

6 - בראשית כה, כז.

7 - מימצאים ארכאולוגיים ולשוניים סותרים קביעה 'ארית' זו. המימצאים מוכיחים שקבוצת שבטים בעלת תרבות חומרית משותפת התגוררה בצפון גרמניה ובדרום סקנדינביה במהלך השנים 1000 עד 500 לפנה"ס. קבוצה תרבותית זו כונתה "תקופת הברונזה הנורדית", והיא התפשטה מדרום סקנדינביה לצפון גרמניה. באנציקלופדיה "אביב" כתוב כי "נדידת העמים במאה הראשונה לפני הספירה החלה בעקבות חדירת שבטים סקנדינויים מצפון אירופה לתוך גרמניה, ומחדירת שבטים טורקיים מלב אסיה על ידי המונגולים לאימפריה הרומית. השבטים הגרמנים נדחקו דרומה לעבר תחומי האימפריה הרומית, ובמקומם התישבו בגרמניה שבטים כמו התורינגים, האלמנים והבורים, שנכללו מאוחר יותר בממלכה הפרנקית והיוו את היסוד של העם הגרמני".

לאין-ערוך. הגרמני הותקף ביערות על-ידי חיות טורפות או אוייב מוסתר, ורק העזתו הצילה אותו. כך נוצר אופיו האמיץ. העברי ראה את אויבו ממרחק ויכול היה לחרוש מזימות על-מנת להכשילו או לברוח ממנו. חרושת של מזימות-זדון ובריחה מפני מאבק מכובד ופתוח נשארו תכונות אופיו עד היום. חיי נדודים במדבר גרמו לכך שעבודה אמיתית תהיה לו לזרא. לא היה לו צורך לעבוד את אדמתו בזיעת אפיו. הוא רעה את צאנו או השאיר זאת לעבדיו והתעסק בעצמו בסחר בהמות[8], שהיה, כפי הנראה, רווחי למדי, שאם לא כן, לא יכול היה אברהם למסור לעבדו אליעזר כל כך הרבה מתנות כסף וזהב עבור כלת בנו. רתיעה מפני כל עבודה פרודוקטיבית נשארה תכונה יהודית בסיסית".[9]

את זרעי השנאה והאנטישמיות המבחילה, המציגה את היהודי כשליחו של השטן וכשורש הרע עלי אדמות, זֶרַע עֵשָׂו והללו עברו מאב לבן, לנכדו עמלק, להמן[10] ואל ממשיכי דרכם, הגרמנים הנאצים תחת הנהגתו של הצורר. על השקר אמרו חז"ל כי אין לו רגליים[11]. על כן יודעים כל מפיצי השקר, שאם לא יְתַבְּלוּ שקריהם בגרעין-של-אמת, לא יתקיים השקר ולא יתקבל[12]. מה עשה המן, אותו מפיץ לשנא-בישא? אמר דברים שבאמת יסודם, אלא שהוציא דברים מהקשרם, ניפח, הגזים ועיוות. על עיקרון זה בנוייה הקריקטורה: לוקחים אדם בעל אף ארוך, שאפו ארוך באמת, ומציירים את אפו ארוך פי מאה. התוצאה: עיוות המציאות. ואולם זהו שקר שיש לו בסיס ואחיזה בעולם האמת, על כן הוא מתקבל. "יֶשְׁנוֹ עַם אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים"[13]. וכי אין זו אמת, שעם-ישראל הינו "עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן"[14]? זוהי עובדה שיש לה בסיס-אמת. קח עובדה זו, והצג אותה כחסרון, כתכונה שלילית, כגנאי, הרי לך שקר המיוסד על גרעין של אמת. דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י[15] - האין זו אמת, שעם-ישראל שובתים מידי שבת בשבתו, ובשבעת ימי הפסח בטלים ממלאכת עבודה? וכי אין זו אמת שישראל מכינים עצמם, מתכוננים, לקראת יום השבת כל ימות השבוע, ולקראת הפסח בכל השנה כולה? קח עובדה זו, והצג על פיה את היהודים כעם של בטלנים, טפילים ועצלים - הרי לך הר-של-שקר המבוסס על גרעין-אמת.

כך, בדרך זו, פעלה מכונת התעמולה המשומנת-היטב של המפלגה הנאצית. נוטלים גרעין של אמת, מציגים אותו באופן מעוות, גרוטסקי, מחריד ודוחה, והרי לך שקר המתקבל כאמת, מחמת גרעין האמת שבו. ליהודים אף ארוך? - פעמים רבות כן, אולם באותה מידה גם לעמים אחרים אף שכזה! היהודי "רואה בעבודה עונש על החטא הקדמון"[16]? אמת, אולם הנוצרים, המאמינים אף הם בתנ"ך (ואף מתיימרים להציג עצמם כעם ישראל האמיתי, ה"אקלזיה"), אֱמוּנִים גם הם על אותו סיפור מקראי מְסֻפָּר בראשית! ליהודים "לא היתה מעולם מדינה משלהם"[17]? - זה נכון לגבי מאות השנים האחרונות, ואולם במשך מאות שנים בתקופת המקרא היו לעם ישראל מלכות, מדינה, שלטון וצבא מסודר, בה-בשעה שהעם הגרמני לא היה בעל מדינה אחת, אלא הורכב משבטי-הרריים פראיים נודדים, כדוגמת הוִיקִינְגִים[18], הגוֹתִים, הוַנְדָלִים[19], והטֶבְטוֹנִים.

לנו, עם ישראל, האמונים על אמיתות התורה הקדושה, ידועה האמת, כפי שהגדירוה חז"ל[20] הלכה, בידוע שעשו שונא ליעקב. שנאתו של עמלק לעם השם, שנאת עולם היא, מעצם היות ישראל לעם השם. את שורשי האנטישמיות אין לחפש, אפוא, במניעים (או, ליתר דיוק: בציודקים והנמקות) לאומניים-אתניים, פסיכולוגיים, ביולוגיים או כלכליים, אלא מצויים הם באותה שנאה שירדה לעולם במתן תורה, כדרשת חז"ל[21] שלכך נקרא שמו של ההר עליו ניתנה תורה "סיני", על שום שממנו שירדה שנאה לאומות העולם.[22]

עִם זאת, זה כוחה של הסתה, זה כוחה של תעמולה, וכך נזרעים להם השקרים, כך נוצרו סְטֶרֵאוֹטִיפִים שליליים לפיהם: "היהודי הוא הרימה והתולעה בגופה נמקה. הוא מכה גרועה מן המגפה השחורה. נושא החיידקים מן הסוג הגרוע ביותר. הנגיף הנצחי של האנושות. קן צרעות בגוף האנושות. עכביש, המוצץ לאיטו את דמו של העם. עדת עכברושים הנלחמים זה בזה מלחמת דמים. טפיל בגוף העמים. הטפיל הטיפוסי. טפיל המתפשט כחיידק מזיק. העלוקה הנצחית. פרזיט העמים, ערפד העמים".[23]

היטלר, ממשיך דרכו של המן האגגי, בנו של עמלק בן אליפז בן עשו הרשע, אמר לעצמו, כפי הנראה: "סבא עשו, אל דאגה! אשלים את המלאכה עבורך. מה שלא עלה בידך להשלים, אסיים אני, נכדך הנאמן לדרכך. יעקב, אביהם של היהודים, פִּייס אותך[24]? נכמרו רחמיך עליו לאחר השתחוויותיו המרובות[25]? אליפז התרכך בראותו את כספו וזהבו, והניח לו[26]? אני, סבא עשו, אשלים עבורך את המלאכה בה הִתְחַלְתָּ. ב"מיין קאמפף" מתלונן הצורר על כך שהסיבה העמוקה והמכרעת לתבוסה הגרמנית בשנת 1918 היתה "ההתעלמות מבעיית הגזע ובעיקר מהסכנה היהודית". אילו היו מכירים אז בסכנה זו, כי אז ניתן היה לנצל כיאות את שנת 1914, שהיתה "ההזדמנות הנאותה למאבק נגד חבורת הנוכלים כולה, נגד אותם יהודים המרעילים את העמים. היה צריך לגמור אותם ללא דיחוי, בלי לשעות לזעקה שתקום

8 - אמת, שהתורה הקּ מצביעה על כך שאבותינו היו רועי-צאן. עם זאת, מימצאים היסטוריים מצביעים על כך שבתקופות קדומות, כאשר השבטים הגרמאניים היו בראשית התיישבותם, התבססה כלכלתם בעיקר על גידול בעלי–חיים.

9 - הרמן אהלווארדט (Hermann Ahlwardt, 1846-1914), מחנך ועיתונאי גרמני אנטישמי, במאמרו הנודע "מאבקם הנואש של העמים האריים ביהודים", ברלין 1890. מצוטט בספרו של א' כרמון, "השואה" חלק א'.

10 - עיין במסכת מגילה יג, ב: ליכא דידע לישנא בישא כהמן.

11 - רש"י מְצַיְּן: "שֶׁקֶר - אֵין לוֹ רַגְלַיִם" בְּמֵרוּשׁוֹ לְפָסוּק "שְׂפַת-אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד, וְעַד אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שֶׁקֶר" (מִשְׁלֵי יב, יט). הַמְּלָה שֶׁקֶר כָּל אוֹתִיּוֹתֶיהָ הֵן בַּעֲלוֹת "רֶגֶל" אַחַת, וּבַמְּלָה אֱמֶת כָּל אוֹת יֵשׁ בָּהּ שְׁתֵּי "רַגְלַיִם".

12 - עיין פירושו של רבי צדוק הכהן מלובלין, "פרי צדיק", לפרשת קרח, א.

13 - אסתר ג, ח.

14 - במדבר כג, ט.

15 - מגילה שם.

16 - ציטוט מנאום של היטלר. מתוך: אברהרד יקל, "היטלר - השקפת עולמו וחותמו בהיסטוריה".

17 - יקל (שם).

18 - הוויקינגים היו פיראטים משבטים צפון-גרמאניים אשר נהגו לערוך פשיטות על חופי אירופה מסוף המאה ה-8 עד המאה ה-11. במקביל לכישורי הלחימה שלהם היו הוויקינגים, שהתיישבו בארצות זרות, גם סוחרים ובעלי מלאכה. יעילותם וכיבושיהם נודעו ברחבי אירופה והם הפכו לאימת חופיה המערביים של היבשת. כמרבית הסקנדינבים היו גם הוויקינגים תחילה ציידים, חוואים ודייגים, שחיו בקהילות קטנות. עם פיצוץ האוכלוסין בסקנדינביה, החלו חלק מהשבטים לחפש את פרנסתם בים ולהתנחל בחופי הים הצפוני והים הבלטי. כך הפכו חלק מהם ל"ויקינגים", יורדי ים ובוני ספינות מהמובילים בתקופתם.

19 - הוונדלים נודעו בתוקפנותם, באכזריותם, ובאימה אותה הטילו על עמים אחרים, תוך ריבוי מעשי שוד וביזה ביישובים שכבשו. הוונדלים לא השאירו אחריהם מורשת משמעותית, פרט לשמם שהפך שם נרדף להשחתה מכוונת וזדונית של רכוש (וונדליזם), אף כי מקור שמם במילה Wandal, שמשמעותה נווד. הפראות של עשו עברה, אפוא, לצאצאיו, ותכונת הנוודות, אותה מייחסים המאצים ליהודים, איפיינה בעצם את השבטים הגרמאניים הקמאיים.

20 - ספרי, במדבר פיסקא סט ד"ה או בדרך.

21 - מסכת שבת דף פט, א.

22 - האירני בעניין זה הרב רפאל אויערבך שליט"א שאכן האנטישמיות היא בבחינת חוק וגזירה אלוקית אף ללא טעם, ולכן שונאים את היהודי תוך נימוקים מנוגדים הסותרים, לעיתים, זה את זה: פעם אומרים כי שנאתם נובעת מהעובדה שהיהודי טפיל וחי על חשבון האחרים, ופעם יטענו ששנאתם היא על שום שכל הכסף מצוי בידי היהודי. אחת הראיות לקביעה זו היא, שעל אף הטענה ששורשי האנטישמיות נעוצים בשונותו של היהודי מבני העמים האחרים, הנה ככל שיהודים ניסו לטשטש את השוני בינם לעמים ולהתקרב אל העמים, בבחינת 'ככל הגויים בית ישראל', או 'היה יהודי בביתך וגרמני בצאתך', רק החריפו השנאה והאנטישמיות. ובהקשר לכך ניתן לציין את הפתגם העממי לפיו "כאשר היהודי אינו עושה קידוש - הגוי עושה הבדלה...". מטרתו של חוק אלוקי זה, סיים הרב אויערבך, היא לשמור על זהותנו היהודית לבל תאבד מאיתנו, חלילה, בהתבוללות ובטמיעה בין העמים [וראה בהקשר זה דברי הנצי"ב מוולוז'ין, 'הרחב דבר', עה"פ 'כי גר יהיה זרעך" (פ' לך לך).

23 - מבחר ביטויים מתוך "מיין קאמפף", שנבחרו על ידי א' יקל (שם).

24 - עיין בראשית ל"ב, י"ד: "וַיִּשְׁתַּחוּ מִן הַבָּא בְיָדוֹ, מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו".

25 - שם ל"ג, ג-ד: "וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים, עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו. וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ". ופירש רש"י: נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כל השתחוואות הללו.

26 - לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להורגו והשיגו, ולפי שנדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו. אמר לו: מה אעשה לציווי של אבא? אמר לו יעקב: טול מה שבידי, והעני חשוב כמת (רש"י בראשית כט, יא).

ובלי לגלות רחמים לקול יללת הנהי (...) בזמן שבו נפלו בחזית טובי האנשים, צריך היה להשמיד את השקצים והרמשים מבית, ולהפעיל ללא חשבון את כל האמצעים הצבאיים כדי לעקור מגפה זו משורשה"[27].

א' יקל מוכיח, כי "גם אם מניחים קיומו של קשר בין לוחמת הגזים של מלחמת העולם הראשונה לבין תאי הגזים של מלחמת העולם השנייה, וגם אם דוחים את ההנחה בדבר קשר עין מעין זה, ברור שהאנטישמיות של היטלר, כפי שהוצגה ב"מיין קאמפף" נקודת המוצא שלה היתה מלחמה (...) לכן היה זה רק צפוי שבמלחמה הבאה, שנחזתה הרי מראש, תגיע אנטישמיות זו לשיאה של שפיכות דמים."[28]

* הכותב הוא חסיד, מחנך ומרצה מבוקש על תקופת ימי האימה.

27 - יקל (שם).

28 - שם.

סיפור לשבת

{סיפורים שסיפר המקובל כ"ק האדמו"ר מפוריסוב שליט"א בסעודות מלווה מלכה}

הרה"ק רבי לייב שרה'ס זי"ע

הרה"ק רבי יעקב שמשון משפיטובקה זי"ע שאל פעם את הרה"ק רבי לייב שרה'ס זי"ע מה נשמע בעניני המלוכה. סיפר לו רבי לייב שרה'ס, כי שרי המלוכה התאספו וישבו לדון ביניהם לגזור גזירות על כלל ישראל, ר"ל, ודיברו ביניהם כיצד יתכן הדבר שישראל יודעים מראש כל מה שנגזר עליהם, ומתפללים ומבטלים את הגזירות. והתייעצו מה ניתן לעשות כנגד זה?

השיב אחד מביניהם: הם יודעים זאת מכיוון שכתוב בפסוק "כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל" (קהלת י, כ) אם כן, העצה לזה היא שלא לדבר אלא לכתוב הכל ע"ג הנייר. כששמע זאת הרה"ק משפיטובקה, נצטער צער רב ואמר: אם כן הכיצד נדע אודות גזירותיהם כדי לבטלן? אמר לו רבי לייב שרה'ס: אכן, יש 'סיפא דקרא': בסוף הפסוק כתוב "וּבַעַל כְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר", וא"כ בעלי הכנפיים מגלים אפי' דברים שבכתב, שלא מדברים אודותם.

הרה"ק רבי לייב שרה'ס זי"ע היה נחשב עד מאד אצל כל צדיקי הדור, וידועים מעשיו הנפלאים אודות ההצלה שהציל את עם ישראל מכל מיני גזירות קשות ורעות. הייתה לו לאותו צדיק דרגה של 'רואה ואינו נראה', והיה יכול להופיע במקומות שונים כדי לבטל גזירות. באחד הימים הוא הופיע בפני קיסר אוסטריה, שהיה רשע גדול ושונא יהודים, ובכל הזדמנות הוציא גזירות רעות נגד עם ישראל. נכנס אותו צדיק לחדרו של הקיסר במפתיע ותבע ממנו לבטל את הגזירה, תוך איומים שאם יסרב לעשות כן, יכהו מכות נמרצות במקלו. נדהם הקיסר ולא הצליח להבין כיצד הגיע יהודי זקן זה לפניו מבלי שיקבל אישור כניסה, וכיצד הוא מעז לדבר כך אל הקיסר. קרא מיד לכל משרתיו וציווה עליהם להשליך את היהודי הלז לבית האסורים. כשנכנסו המשרתים ולא ראו אף אחד בחדרו, חשבו שמסתמא המלך קם הרגע משנתו ועל כן הוא הוזה הזיות. אך יצאו המשרתים, נגלה שוב הצדיק לפני המלך ואמר: האם כעת תקרע את הגזירה? ומיד החל לחבוט בו במקל על ראשו עד שהחל דם לזוב ממנו. הבין המלך שאין לפניו ברירה, שיש כאן יהודי בעל 'כח עליון', ויהודי זה עלול להרגו חיש מהרה, נטל את הגזירה וקרעה לקרעים. כך נהג אותו צדיק בהזדמנויות שונות.

הרה"ק רבי זאב וולף מטשרנא-אוסטראה זי"ע

הרה"ק רבי זאב וולף מטשרנא-אוסטראה זי"ע נהג לישון כשעיניו פקוחות. וקרה שהגבאי הבחין שעיניו של הצדיק עצומות. נבהל הגבאי מאד, כסבור היה שהצדיק הלך לעולמו. פרץ הגבאי בבכיות ובצעקות מרות. התעורר הצדיק מתנומתו, ושאל את הגבאי על מה ולמה הבכיות. נענה הגבאי ואמר: כסבור הייתי שהרבי נסתלק! סיפר הצדיק מדוע עצם את עיניו: הוא רצה לדעת את אשר יארע בעקבתא דמשיחא. הוא סיפר, שישראל, כשהיו במצרים, נשתקעו במ"ט שערי טומאה, והקב"ה הוציאם משם בטרם ישתקעו בשער הנו"ן, לפי שאז מצבם היה אבוד, ר"ל. ואולם בעקבתא דמשיחא יהיו ישראל שקועים בשער הנו"ן. ומהו שער הנו"ן? - אפיקורסות. וכך אמר אותו צדיק: יהיו יהודים, ואני בתוכם, שיהיו צריכים רחמי שמים על מנת שלא יפלו בדעתם מחשבות של אפיקורסות, ר"ל. ומה היא העצה? העצה לכך היא לספר סיפורי צדיקים ולדבר אודות צדיקים. את המעשה הזה סיפר הרה"ק מרוזין זי"ע, והוסיף על כך: ניתן (כסגולה נגד אותן מחשבות רעות, ר"ל) לספר אפילו עלינו, ואפשר לספר אפילו על השולחן ועל הכיסא שלהם...

המשך בעמוד הבא...

הרה"ק מטשרנא-אוסטראה זי"ע היה מחותנו של הרה"ק הרבי ר' זוסיא מאניפולי זי"ע. בעירו, התגורר מוסר אחד, רשע מרושע, שהציק ליהודי המקום ונהג להלשין עליהם. ויהי ביום מן הימים, בא אחד מיהודי העיר אל הרה"ק מטשרנא-אוסטראה זי"ע, וגם אל מחותנו, הרה"ק הרבי ר' זוסיא זי"ע וביקש מהם עצה, מה לעשות באותו מסור, אשר מיצר ומרע לישראל. לא עבר זמן רב, ואותו רשע נתפגר. שאל הרה"ק הרבי ר' זוסיא זי"ע את מחותנו, הרה"ק מטשרנא-אוסטראה זי"ע, כיצד נפטר מאותו רשע. סיפר הצדיק, שהמוסר ההוא היה רשע גדול, והיה קשה ביותר להיפטר ממנו. מה עשה, ביום הכיפורים, כאשר נעמד (הרה"ק מטשרנא-אוסטראה לפני עמוד התפילה), והבחין שאותו רשע, היה לו הרהור תשובה כלשהו במהלך התפילה, ומאחר שנסדקה במעט הקליפה הקשה שלו, מתוך כך נפתח לו שער ומסילה להגיע אליו.

שו"ת קיץ
הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

אורן ב. שואל: אני אלמן שגר לבדי ואני מסופק איך להתנהג בהדלקת נרות שבת כשאני מעוניין לקבל את השבת מוקדם?

תשובה: כשמקבלים שבת מוקדם צריך ליזהר להתפלל תפילת מנחה קודם פלג המנחה ותפילת ערבית לאחר פלג המנחה[א], ואכן בבתי הכנסת שמתקיים בהם מניין מוקדם לקבלת שבת מקפידים להתפלל מנחה קודם פלג המנחה.

נמצא אם כן שבעוד שאדם נשוי יכול ללכת לבית הכנסת להתפלל מנחה קודם פלג המנחה ואשתו מדליקה נרות שבת לאחר פלג המנחה, אדם אלמן אינו יכול לעשות כך כמובן, ונצטרך אם כן למצוא לו פתרון איך גם יוכל להתפלל מנחה במניין וגם להדליק נרות שבת לאחר פלג המנחה שהרי לדעת פוסקים רבים לא מקיימים מצוות הדלקת נרות אם מדליקים אותן קודם פלג המנחה[ב].

ושני פתרונות יש לדבר:

א. להקפיד להתפלל 'מנחה גדולה' ואז בביתו ידליק נרות לאחר פלג המנחה, ואז ימהר לבית הכנסת הקרוב לביתו לקבלת שבת (מה שיספיק) ותפילת מעריב.

ב. ללכת לבית הכנסת להתפלל מנחה קודם הפלג כרגיל, ולבקש משכן או כל אחד אחר (יהודי) שאינו מקבל שבת מוקדם, להדליק בביתו (של המקבל שבת מוקדם) לאחר פלג המנחה נרות שבת ובכך מקיים את המצווה ע"י שליח, שהרי מבואר בהלכה[ג] שמותר למי שכבר קיבל עליו את השבת לומר ליהודי שעדיין לא קיבל עליו את השבת לעשות עבורו מלאכה (כמובן שאם כבר שקעה החמה לא מועיל מה שאינו קיבל עליו את השבת וזה פשוט)

א - משנה ברורה סימן רס"ז ס"ק ג'.
ב - עיין רמ"א בסימן רס"ג סעיף ד' ובבה"ל שם ד"ה 'מבעוד'.
ג - שו"ע סימן רס"ג סעיף י"ז.

שביבים
/ שאול שיף

רפורמה רפורמית / הרב ש"ב גנוט

הרפורמה המאוד לא חביבה, עליה הכריז השבוע האח בנט, לפיה כל אזרח יוכל להירשם לנישואין היכן שירצה, הינה רפורמה הרת אסון, משום שכל אדם שיודע שהינו צועד לקראת נישואין שאינם כשרים בתכלית לפי ההלכה, יברר היכן ישנה מועצה דתית פלורליסטית, כזאת שמוכנה להשיא גם לא בדיוק לפי ההלכה, ולהגיע להירשם לנישואין באותו מקום. מאן דהוא בחדרה יודע שזוגתו הטריה אינה ממש יהודיה, אין מקום לדאגה. חבריו סיפרו לו שישנו פקיד במועצה הדתית בקלנדייה, ש'מחפף' עניינים וחותם לכל הבא בשעריו על אישור הנישואין, גם אם המסמכים אינם ברורים דיים. והנה, יקום הוא בבוקרו של יום, יסע לקלנדייה והנה, אשתו החדשה והלא כל כך יהודיה, נרשמה לנישואין.

האם מר בנט מוכן שכל אזרח יבחר לעצמו את השופט, שיגזור את דינו, לפי השקפת עולמו והיסטורית השיפוט של השופט הספציפי הזה? האם מר בנט וחבורת אחיו מוכנים שכל אזרח יבחר לעצמו את פקיד השומה, ועדת התכנון והבניה או פקיד מס ההכנסה בו יבחר, כדי "להגביר את התחרות לנתינת השרות" בין השופטים, פקידי השומה או ועדות המדינה השונות?

מדוע רפורמה כה הזויה ומקוממת נעשית רק בשטח הקדוש והיקר לנו, הרבנות והמועצות הדתיות? זאת, משום שבנט מדבר על "קידוש השם" ובמעשיו יחלל את השם. כל ילד מבין ששום מדינה מתוקנת לא תאפשר לאזרח לבחור את שופטיו ופקידיו כראות עיניו, כאשר מדובר בנושאים חשובים של חוק וסדר. אך ההלכה, לדידו של בנט וכל אלו שלא מעמידים אותו על מקומו, אינה חשובה כנראה, לפחות כמו יתר הנושאים בארצנו.

- "הבית" הוא "יהודי"?

לא בטוח.

הארכיאולוגיה שהמדענים לא רוצים שתכירו

(פורסם באפוק טיימס ישראל - the Epoch Times. האפוק טיימס הוא מגזין בין לאומי המציע תכנים בנושאי כלכלה, סביבה, חברה, תרבות, איכות חיים ועוד. כמו כן, אפוק טיימס מציע ניתוחי עומק וידיעות בלעדיות על הנעשה בסין, הכלכלה המשפיעה בעולם. המהדורה בעברית משלבת תכנים מקוריים של כתבים מהארץ, הנוגעים בהוויה הישראלית בזוית ייחודית. מיותר לציין, כי אין בפרסום המאמר הזה משום הכרה ח"ו בתיאורך כלשהו מעבר ל-ה'תשע"ג לבריאת העולם. ברם, מעניין לקרוא איך שהדרוויניסטים מטילים חיתתם על עולם המדע)

במשך עשרות שנים דואגת הקהילייה המדעית להתעלם מממצאים שהתגלו באתר חפירות במקסיקו. "אתר 'הויטלקו' במקסיקו מסוכן", מספרת ד"ר סטין-מקינטייר במאמרה. "אם תזכיר בפומבי את הראיות הגיאולוגיות לגילו המופלג, תסכן את הקריירה המקצועית שלך. שלושה מאיתנו הגיאולוגים יכולים להעיד על כך".

באתר "הויטלקו" הנמצא בסמוך לעיר פואבלה שבדרום מקסיקו, התגלו בעשרות השנים האחרונות ממצאים גיאולוגיים שהטילו בספק את ההשקפות הדרוויניסטיות עליהן מתבסס העולם המדעי כבר יותר מ-150 שנה. מסיבה זו הפך האתר לאזור אסור: הקהילייה הארכיאולוגית צנזרה אותו ומחקרים שנעשו בו הושתקו.

הראשונה שחקרה את האתר הייתה ד"ר סינת'יה ארווין-וויליאמס ב-1962, שלא ידעה למה היא נכנסת, וגם לא ד"ר סטין-מקינטייר שהצטרפה מאוחר יותר למחקר. ארווין-וויליאמס ושותפיה מצאו במקום מאובנים של עצמות גמלים, פילים קדומים וחיות גדולות נוספות, ובקרבתם נמצאו גם כמעט 40 כלי עבודה עשויים מאבן שככל הנראה שימשו את האנשים שצדו את אותן חיות גדולות. הכלים שהתגלו בשכבות הנמוכות היו פרימיטיביים למדי, אבל מעליהם התגלו כלי חיתוך דו-צדדיים וחודים מפותחים, כאלו שלא מביישים את כלי העבודה של בני מיננו "האדם הנבון" מלפני 40.000 שנה.

הבעיה החלה להיחשף כשהגיעו תוצאות התיארוכים הראשונים של עצמות גמל שנמצאו בסמוך לכלי העבודה החדים. העובדה שהעצמות נמצאו כה קרוב לכלי העבודה מצביעה על כך שהם מאותה תקופה ולכן תיארוך של אחד מהם מעיד גם על גילו של השני. תיארוך באמצעות פחמן של עצמות הגמל תייג אותן כבנות מעל 35 אלף שנה, קצת קדום מדי להיסטוריה המקובלת של התיישבות אנושית באמריקה המדברת לכל היותר על 16 אלף שנה. מוקדם מדי, אבל אולי בכל זאת מספיק קרוב.

אבל במקביל לתיארוך העצמות באמצעות פחמן, תיארוך שלהן באמצעות בדיקת אורניום דיבר על סדרי גודל שונים לגמרי - 260,000 שנה. אם זה נכון, משמעות הדבר היא שבני אדם מתוחכמים הסתובבו באמריקה והשתמשו בכלי עבודה מתקדמים עוד לפני שהתפתח האדם הנבון - הומוספיאנס - לפני 200,000 שנה, כפי שנהוג כיום לחשוב, וכמובן הרבה לפני שאותו אדם נבון התחיל להתפשט ברחבי העולם הישן לפני פחות מ-100,000 שנה.

זה כבר עומד בסתירה להשקפה האבולוציונית המקובלת לפיה האדם לא הספיק בכלל להתפתח עד כדי כך לפני רבע מיליון שנה. מעבר לכך, תיארוך כזה גם סותר לחלוטין את ההשקפה המקובלת לגבי המהגרים הראשונים לאמריקה.

בעשרות השנים האחרונות מקובלת התיאוריה שהם הגיעו דרך אלסקה לפני כ-13.000 שנה, או לכל היותר 16.000 שנה. אם אכן הסתובבו באמריקה אנשים לפני 260,000 שנה, מאילו קופים הם התפתחו בהתאם להשקפה הדרוויניסטית המקובלת, או לחילופין, איך ייתכן שאנשים כל כך קדומים ולא מפותחים הצליחו לעבור את כל הדרך לאמריקה?

כך ש-260,000 שנה זה כבר היה הרבה יותר מדי עבור ארווין-וויליאמס. זה פשוט לא מסתדר עם עולם המושגים המדעי המקובל, שלא הייתה לה שום כוונה להפריך או לערער את יסודותיו. ב-1969 היא פרסמה מאמר שמציג את הדילמות המורכבות שמעלים הממצאים. כפי שהסבירה במאמרה, כיוון שתיארוכים כאלו, המעידים על נוכחות אנושית כה קדומה בצפון אמריקה סותרים את הראיות המקובלות, היא ושותפיה למחקר עומדים בפני דילמה: או להגן על התיארוכים כנגד החשיבה הארכיאולוגית הרווחת, או לנטוש את התוצאות שהתקבלו בבדיקת האורניום, שיטת תיארוך שבאותה תקופה נחשבה לחדשה יחסית. לאחר מכן, וויליאמס לא חזרה יותר לחקור את אתר הויטלקו.

סטין-מקנטייר לעומתה, שהצטרפה למחקר באתר במסגרת לימודיה לדוקטורט, לא נרתעה מהממצאים החריגים והמשיכה לנסות לתארך אותם. ב-1973 היא שבה לאתר עם שני גיאולוגים נוספים שהשתמשו במגוון טכניקות כדי לתארך את השכבה הגיאולוגית שבה נמצאו כלי העבודה. בכל שיטה שבה השתמשו התבררה תמונה דומה, כלי העבודה נוצרו לפני כ-250.000 שנה, אם לא יותר מכך.

את המסקנות המאתגרות האלו לקח לשלושתם עוד מספר שנים לפרסם - רק במאי 1981 הם פרסמו את מאמרם בכתב העת Quaternary Research. הם לא ניסו להסביר את קיומם של הממצאים, רק שבו וטענו שחשוב להמשיך לבדוק אותם, מבלי להתעלם מהם, עם כל האתגרים הכרוכים בכך.

לקהילה המדעית היה קשה, ועדיין, לקבל ממצאים שכאלו, והמחקרים שבוצעו באתר הויטלקו לא עוררו הדים רבים. כפי שמתאר כריסטופר הרדקר, מחבר הספר "האמריקנים הראשונים: סיפורם המודחק של האנשים שגילו את העולם החדש": "הקהילה הארכיאולוגית השיבה מלחמה בחומה של דממה מוחלטת. הנושא הפך ל'חור שחור אקדמי' והאזור הפך לאזור אסור".

לגבי סטין-מקינטייר בעצמה, היא נאלצה לפנות לנושא אחר, פחות שנוי במחלוקת, כדי להשיג את תואר הדוקטור. היא השלימה אותו ב-1977, אך כפי שהיא מעידה, המחקר בהויטלקו קטע את הקריירה המקצועית שלה, כמו גם את אלו של שותפיה.

כלי העבודה המתוחכמים הם לא הממצא המסקרן היחיד מהאזור - כבר בסוף המאה ה-19 התגלה בו ממצא חריג נוסף. זוכרים את העיר פואבלה שנמצאת מעט מצפון להויטלקו? ג'וזף דורנברג, מי שהיה באותן שנים קונסול גרמניה בעיר, הצליח לרכוש גולגולת אנושית קדומה ומסתורית שנחשפה באזור והוא שלח אותה לתיארוך בלייפציג שבגרמניה. לקח מספר שנים ולבסוף התברר שמקורה של הגולגולת בתקופה שקדמה לתקופת הקרח האחרונה, כלומר מלפני יותר מ-110.000 שנה. הגולגולת המסתורית לא הצליחה לשרוד עד היום. החל מ-1919 היא הוצגה במוזיאון בלייפציג שבגרמניה, אך כשהוא הופצץ על ידי הבריטים במלחמת העולם השנייה, הגולגולת, כמו שאר המוצגים במוזיאון, נהרסו לחלוטין. כיום, כל מה שנשאר ממנה זה דגימות מסלע המשקע שהקיף אותה. החוקר שתיארך את הגולגולת בתחילת המאה ה-20 החליט שליתר ביטחון כדאי להפריד קצת מהסלע הזה ולשמור אותו בנפרד. וטוב שעשה כך, כי בשנים האחרונות שוב נמצאו חוקרים המעזים להתמודד עם הממצאים החריגים. ד"ר סם ון-לנדינגהם למשל תיארך ב-2003 גם את שרידי הסלע שהקיף את הגולגולת וגם את האדמה בה וויליאמס מצאה

בזמנו את כלי העבודה. הוא הסיק כי שניהם קשורים לתקופה שבין שתי תקופות הקרח האחרונות, כלומר לפני 80-220 אלף שנה. גם פרופ' קן פרלי וד"ר ריי דונליק ניסו להעריך את גילם של כלי העבודה, באמצעות תיארוך שכבת קרקע שנמצאה מעט מעליהם. התוצאות מוכרות - לטענתם שכבת הקרקע הזו נוצרה כבר לפני כ-212 אלף שנה, אם לא לפני 406 אלף.

מעניין מהסיפור הזה לראות עד כמה לפעמים קשה לנו כבני אדם לקבל רעיונות חדשים, שלא תואמים לעולם המושגים המוכר והנוח שלנו. האם ייתכן שלאורך השנים היו ארכיאולוגים נועזים נוספים שהציגו ראיות הקוראות תיגר על ההשקפה המקובלת, אך בתגובה זכו במקרה הטוב בשתיקה רועמת? אלו רעיונות ניסו מדעים אמיצים אחרים להציג בפנינו שיכלו להרחיב את ההשקפה הרווחת, אבל הקהילה המדעית, ואולי אפילו החברה האנושית, התקשו לקבל?

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים בדוא"ל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il